

KAJ U RALJAMA TRADICIJE

U povodu 40 godina časopisa *Kaj*

Za ilustraciju paradoksa hrvatske povijesti, njezine politike i kulture, a u povodu 40 godina časopisa “Kaj”, dovoljno je spomenuti slučaj kajkavca Ljudevita Gaja koji je, tjerajući vuka, istjerao lisicu, tj. ganjajući političke novine izganjao kulturni časopis, a onda im samo zamijenio uloge. Dok novine izlaze politički benigno završavajući kao režimsko službeno glasilo, dotle njezin kulturni prilog “Danica” odrađuje političku zadaću instaliranja hrvatske nacije. A sve to, kako s paradoksima biva, usred kajkavskog Zagreba, na krilima kajkavskog jezika i pravopisa, da bi prvi hrvatski kulturni tjednik, inače gotovo po svemu kajkavski, u ime politike upravo jezik kajkavski gurnuo u drugi plan gdje je ostao, ako ćemo pravo, sve do dana današnjega.

No, zato je novopečena nacija dobila još jedan jezik, ovaj put jedinstveni s jedinstvenim pravopisom, s kojima – istini za volju – ni danas ne znamo što bismo, a još manje što bismo s kajkavskim i inim hrvatskim jezicima. Sve to najbolje se čita u tradiciji koju od spomenute “Danice” prvi put na ovim prostorima gradi periodika – novine i časopisi, a preko koje – htjeli mi to i priznati ili ne – uglavnom i stječemo naknadnu pamet o tome što smo i tko smo. Ovaj medij, uz prevažnu potporu hrvatskih novina i časopisa na talijanskome i njemačkome, ustanovio je kontinuitet od gotovo dva stoljeća kao zalag naše moderne kolektivne egzistencije. Putem toga kontinuiteta, tj. papirnate medijske tradicije, mi smo sve do danas oblikovali ujedno naše političke i kulturne pojmove i – što bi za književnu historiografiju trebalo biti najvažnije –

sam pojam nacionalne književnosti, njezine žanrove, stilove, postupke i profesije kojih bez ovoga medija sasvim sigurno ne bi ni bilo.

Gotovo pedeset 19-ostoljetnih časopisa pisanih na jedinstvenome hrvatskom jeziku i uglavnom jedinstvenome pravopisu čuva barem u pozadini svoju preporodnu osnovu dobro poljuljanu osamdesetih pravaških godina, a onda radikalno opstruiranu u modernističkome pokretu. No, zato je autonomija književnosti toliko uznapredovala, da će specijalizacija zahvatiti ne samo žanrove i institucije, već i njezine časopise. A kako s njima tiskarska industrija doživljava svoj trijumf, novine i časopisi bit će ne samo brojem glavne tribine prvih desetljeća 20. stoljeća, već će to biti i po širini i po snazi općega angažmana. Kao što je u ilirskome pokretu svaki pismeni domoljub domoljubno budničario ili davorijao, tako je sada svaki modernist, napose avangardnog predznaka, modernistički mahao vlastitim novinama ili časopisom, ili barem kakvom brošuricom. Ukratko, bilo koji tip javnog angažmana – dolazio on s lijeva ili s desna, s estetskih ili ideoloških, proeuropskim ili nacionalističkih i dogmatskih strana – ne ide bez medija. Samo u području koje, npr. književnost za sebe svojata, relevantno je ne pedesetak kao u devetnaestome, već još barem toliko časopisa tijekom prve polovice prošloga vijeka. Štoviše, prevagu drže oni iza kojih stoje pojedinci, tj. građanske osobe, koje ideju nove stvarnosti i društva, a to onda znači i nove umjetnosti, hoće objaviti po mogućnosti svima, a najbrži put još uvijek je – tisak.

I kad se činilo da će dva uzastopna totalitarizma – fašistički i komunistički – dotući modernistički trijumf medijskoga i utopijskog, pokazuje se sasvim obrnuto. Iako pitanje identiteta, ne samo kulturnog, već i političkoga, za Hrvate još uvijek nije riješeno, kao da preporoda nije niti bilo, novi naraštaji pedesetih i šezdesetih godina povezuju pokidane niti; modernizam ide dalje, a novi stari medij, koji sada prima naizgled bezopasnu pratnju u vidu novih, elektroničkih medija, laćaju se i novih starih zadaća. Kao u zrcalu,

samo s pomakom od stotinjak i nešto godina, niču nove i obnavljaju se stare institucije, aktualizira pitanje jezika i pravopisa, pokreću kapitalni kulturni i nakladnički projekti, oslobađaju književni žanrovi, preko ramena baca pogled u Europu i svijet – sve u nadi da je to ionako u opisu novoga društva, koje sebe voli nazivati “naprednim”.

Ukratko, nakon početnih traženja novih pozicija s kraja četrdesetih i pedesetih godina, proces reinstitucionalizacije hrvatske kulture dobio je novi zamah koji je šezdesetih godina rezultirao, između ostaloga, eksplozijom novih časopisa u svim hrvatskim regijama i na svim razinama. Čak njih 17 u nekoliko godina tako se izrijekom nazivaju, 15 su štoviše književni, a 13 kulturni, 13 ih je u Zagrebu, a gotovo isti broj u provinciji (Koprivnica, Osijek, Pakrac, Pula, Rijeka, Sisak, Slav. Brod, Slav. Požega, Split, Umag). Izdavači su, osim općinskih komiteta saveza omladine i pojedinih gimnazija, neke stare i nove institucije poput DHK/DKH, Pododobora MH, NZ MH, JAZU, HFD, zagrebačkoga Filozofskog fakulteta, HKD sv. Ćirila i Metoda, Društva za književnost i umjetnost Istre u Puli, Narodnog sveučilišta Slav. Požega, ali i neke književne i kulturne grupe (Književna grupa TIN, Društvo Dubrovčana i prijatelja starine u Zagrebu, Studentski teatar poezije), čak i grupe građana (“Kaj”: “Izdaje Anđela Vokaun Dokmanović, Stjepan Draganić i drugi”, tek od 1974. Kulturno-umjetničko društvo Ksaver Šandor Đalski, a potom Kajkavsko spravišće) te pojedinci (“Razlog”: “Izdavač Milan Mirić”). Olovnim vremenima usprkos, riječ je uistinu o novome trijumfu tiskanih medija, koji će se, istina, kad se vlast dosjeti, nakon ranih sedamdesetih pokazati kao labuđi pjev s obzirom na pristiglu i sve jaču konkurenciju novih medija, ali i kao oblik nove društvene subverzije (Hrvatsko proljeće).

U tome kontekstu po mnogome međašne 1968. osnovan je i sve do danas izlazi časopis “Kaj” koji kao relativno čvrsta struktura reflektira, regulira i inicira mnoga obilježja nacionalne kulture na mijenama raznovrsnih socijalno-političkih i kulturnih paradig-

mi. Uvelike kompromis s obzirom na Gajevu kajkavsku “Danicu”, u realnim okvirima “Kaj” je u najmanju ruku barem subverzivno čuvao na institucionalno prepoznatljiv način kontinuitet kajkavske tradicije hrvatske kulture, njezine prakse i teorije. U isto vrijeme on je tu tradiciju nastojao na moderan način usustaviti i vrednovati putem, npr. raznih antologija i hrestomatija, natječaja, festivala i skupova, ali i analiza koje su išle za emancipacijom nečega što se zove kajkavska književnost, poglavito njezino pjesništvo (npr. Olga Šojat, Joža Skok, Mladen Kuzmanović, Ernest Fišer). Sam časopis svojom kulturnom, ma koliko na momente posve marginalnom nazočnošću, u osnovi je podržavao ne samo latentni i tek s vremena na vrijeme javno odobravani fenomen kulturnoga regionalizma, već je činio još najmanje dvije važne stvari:

1. održavao je ideju o časopisu kao još uvijek dominantnome mediju i ujedno središtu književnoga života, što je obilježje koje trenutno jedva da ima ijedan naš časopis;
2. medijski podržavanjem kajkavske kulture “Kaj” zapravo podržava polivalentnost hrvatske kulture, njezinu osebnost i bogatstvo, ali i njezinu aporičnost.

To što se ponekad čini da hrvatska kultura i ne zna što bi s vlastitim razlikama, koje su duboko upisane u prirodu našega nazgled kompliciranog identiteta, nadilazi okvire ove tek prigodne teme.